

Mi köti össze azokat a holland művésztelepen zajló táncesteket, amiken még Mondrian is magyar cigányzenére mulatott, a perzsaszőnyegekkel?

Németh István

ZUNKI JÓSKA, KULCSÁR MÁRTON Willy Sluijter magyar vonatkozású plakátjai

A lareni Hotel Hamdorff 1914-es képzőművészeti kiállításának reklámplakátja

Jan Willem (Willy) Sluijter (1873–1949) neve, illetve művészete feltehetően nem igazán ismert szélesebb körökben, főleg Magyarországon, holott a sokoldalú festő, reklámgrafikus és karikaturista saját korában elismert, sikeres művésznek számított hazájában, Hollandiában. Bár kiváló portrékat, tájképeket is festett, leginkább dekoratív reklámplakátjairól, különböző holland lapokban megjelent karikatúráiról, politikai gúnyrajzairól vált híressé. Művei fontos helyet foglalnak el a 20. század eleji holland plakátművészetben, s ezek már csak azért is érdekesek lehetnek számunkra, mivel – mint látni fogjuk – közülük néhánynak még magyar vonatkozásai is vannak.

Willy Sluijter 1891-től 1894-ig a rotterdami képzőművészeti akadémián, majd ezt követően a hágai akadémián tanult. 1901-ben a művészek által is kedvelt halászfaluba, Katwijkbe költözött, s ott alkotott mintegy kilenc éven keresztül. Ekkoriban készült festményein és rajzain a tengerparton sétáló vagy strandoló alakokat, illetve a helyi halászok mindennapi életét örökítette meg. Az egyre ismertebbé váló festő – Hágába települését megelőzően – 1910 és 1916 között az akkor már jelentős művészkolóniával rendelkező Larenben élt, ahol egyebek mellett, éveken keresztül plakátokat tervezett a helyi Hotel Hamdorffban rendezett képzőművészeti kiállítások, s az ezekhez kapcsolódó táncestek és egyéb rendezvények reklámozására. Mielőtt azonban ezekre rátérnénk, szólnunk kell röviden néhány szót magáról a megbízóról, illetve a lareni festőiskola kialakulásáról is.

A plakátokat megrendelő helyi vállalkozó, a művészetpártoló Jan Hamdorff tősgyökeres lareni volt, aki mint ingatlanügynök, szállodatulajdonos, műkereskedő, mecénás, s nem utolsósorban, mint a helyi tanácsstestület tagja, évtizedeken keresztül meghatározó szerepet játszott a község kulturális életében. A tulajdonában lévő Vergulde Postwagen (Arany Postakocsi) – mely az 1898-ban kezdődő nagyszabású bővítéseket és átépítéseket követően, 1901-től már Hotel Hamdorff néven üzemelt – a Larenbe látogató vagy itt letelepedő hazai és külföldi festők kedvelt találkozóhelyévé vált. Tudjuk például, hogy az egyik első külföldi művész, aki megfordult Larenben, s az Arany Postakocsiban szállt meg, a nyarakat gyakran Hollandiában töltő német impresszionista festő, Max Liebermann volt. A hely népszerűségét csak növelte, hogy a tulajdonos közvetlen, személyes kapcsolatot ápolt művészvendégeivel, akik esetenként akár rajzaikkal vagy festményeikkel is kiegyenlíthették számlájukat.

Laren egyébként a közeli Blaricummal együtt, egészen az 1880-as évek elejéig még a külvilágtól elzárt, jelentéktelen falunak számított. Az igazán jelentős változást az hozta meg a térség életében, hogy – szintén Jan Hamdorff kezdeményezésének köszönhetően – 1882-ben egészen idáig meghosszabbították a vasútvonalat. Ezt követően a módos nagyvárosi turisták s a festői motívumokra vadászó képzőművészek hamar felfedezték maguknak ezt a romlatlan falusi környezetet. A hágai iskola egyik vezéralakja, Jozef Israëls már az 1870-es években

többször felkereste a környéket, s talán ő hívta fel más festők figyelmét is Larenre. Közülük többen, így például Albert Neuhuis vagy Vincent van Gogh nagybátyja, Anton Mauve az 1880-as évek első felében oda is költöztek, s példájukat hamarosan mások is követték. Ezeket a többekévé a hágai iskola hagyományait követő tájkép- és életképfestőket szokták rendszerint a „lareni iskola” első generációjaként emlegetni. A helyi festőkolónia híre még egyes amerikai művészeket is arra készítetett, hogy átmenetileg Larenbe költözzenek. Ezt példázza a pittsburghi acélmágnás fia, a festő és műgyűjtő William Singer esete is, aki 1901-ben feleségével együtt a hollandiai faluba települt, ahol tíz évvel később egy Vadhattyük névre keresztelt villát is építtettek maguknak. (Jelenleg ebben az épületben található a gyűjtő hagyatékából létrehozott Singer Museum Laren.)

1913-ban, Hollandia függetlenné válásának századik évfordulóján az egész országban ünnepeket szerveztek. Jan Hamdorff ötlete volt, hogy ennek apropójából Larenben nagyszabású képzőművészeti kiállítást kellene rendezni a környéken alkotó festők munkáiból. Erre a célra egy három teremből álló külön épületrészt alakított ki luxusszállója mellett, a bemutatandó művek kiválasztását pedig egy helyi művészekből álló zsűrire bízta, melynek az ekkor már szintén Larenben élő Willy Sluijter is tagja lett. Bár nem biztos, hogy a tárlat önmagában elég lett volna ahhoz, hogy látogatók tömegét vonzza a festői faluba, az ötletgazda semmit sem bízott a véletlenre, s a nyári hónapokra

A lareni Hotel Hamdorff 1918-as képzőművészeti kiállításának reklámplakátja
© IADDB

Willy Sluijter a katwijkji művésztelenen (középen)
Forrás: Wikimedia Commons

A lareni Hotel Hamdorff 1917-es képzőművészeti kiállításának reklámplakátja

© IADDB

A lareni Hotel Hamdorff 1916-os képzőművészeti kiállításának reklámplakátja

© IADDB

A lareni Hotel Hamdorff 1915-ös képzőművészeti kiállításának reklámplakátja

© IADDB

időzített kiállítással párhuzamosan különféle programokat, koncerteket, táncsteket szervezett a Hotel Hamdorff kertjében a közönség szórakoztatására. A lareni rendezvényeknek (a Willy Sluijter által készített plakátoknak és képeslapoknak köszönhetően is) csakhamar híre ment, s olyan sikeresnek bizonyultak, hogy egészen az 1920-as évek elejéig évről évre újra megrendezték őket.

Míg az 1913-as lareni képzőművészeti kiállítás csak július–augusztus hónapban volt nyitva, a rendezvények időtartamát már a következő évben meghosszabbították június közepétől szeptember közepéig. Willy Sluijter első lareni reklámplakátja egymásba karoló fiatal művészpárt ábrázol. Még érdekesebb az 1914-es tárlatot népszerűsítő plakát, ezen ugyanis egy hegedűjén játszó cigányprímást láthatunk, akinek még a neve is szerepel a plakáton: Zunki (Zunky) Jóska (bár pont ezen a plakáton elírták a nevét és helytelenül Zumki szerepel). Nevéből ítélve Magyarországról származhatott, s úgy tűnik, ő lehetett a Jan Hamdorff által Larenben szervezett nyári programok egyik fő attrakciója, neve, illetve alakja ugyanis egészen az 1910-es évek végéig ismételtelen feltűnik Sluijter plakátjain. Korabeli forrásokból ítélve, Zunki Jóska ekkoriban már fogalomnak számított Hollandiában, s mint ahogy többek

között Ed Coenraads egy 1913-ban, a *De Groene Amsterdammer* című hetilap hasábjain közölt (és Willy Sluijter krokijaival illusztrált) cikkéből is kiderül, a híres hegedűvirtuóz (és zenekara) számára csupán nyári kiruccanásnak számítottak a lareni rendezvények, év közben ugyanis Hágában és másutt is gyakran felléptek, igazi törzshelyük pedig az amszterdami Leidsestraaton található patinás kávéház és étterem, a De Bordelaire volt.

Zunki és zenekara egyébként korántsem kizárólag cigánymuzsikát játszott, hanem a közönség igényeihez igazodva, lényegében szinte mindent, az ismert operarészletektől kezdve az akkoriban divatosá váló ragtime-ig, s a különféle tánczenéig. Sikerük is sejthetően ebben rejlett. Az említett kiállításokhoz kapcsolódó lareni táncsteteknek például hamarosan olyan híre lett, hogy a mulatni vágyó hazai és külföldi nagyközönség még Amszterdamból, s más városokból is idezarándokolt nyaranta. Tudjuk például, hogy az akkoriban szintén Laren-Blaricumban alkotó Piet Mondrian, bár sosem állított ki a Jan Hamdorff által szervezett képzőművészeti tárlatokon, az ezeket kísérő esti táncmulatságokat szívesen látogatta. A töretlen siker ellenére néhány évvel később egyes konzervatívabb újságírók már a vidék romlatlan nyugalma felkavaró, s a hagyományos puritán erkölcsöket

fenyegető rendezvényekként emlegették a – kétes erkölcsű hölgyek által is mind nagyobb számban felkeresett – zajos lareni táncmulatságokat.

Amennyire tudni lehet, Zunki Jóska egészen haláláig Hollandiában élt, holland nőt, Jopie Engelst vette feleségül. Gyermekai közül fia, Rudolf Joska Zunki 1924-ben született Hágában, s később Amszterdamban dolgozott könyvelőként. Rudolf özvegye, a japán származású Nobuko Tani még ma is él, s lakásának falán mindmáig több olyan Willy Sluijter által készített plakátot őriz, melyeken híres apósa, a virtuóz hegedűs és zenekarvezető látható. Zunki halálakor személyéről és munkásságáról egyes holland lapok is megemlékeztek. Ezekből a nekrológokból derül ki, hogy a híres cigányzenész 1881-ben született Nagyszébenben, s 1943. május 4-én hunyt el. Mint ahogy Maaïke Meijer egy 2003-ban publikált, de a *Beszélő* 2005. májusi számában magyar fordításban is megjelent tanulmányában olvasható, Zunki Jóska egyike volt azoknak a magyar cigányzenészeknek, akik a 20. század első évtizedeiben komoly karriert futottak be Hollandiában.

A lareni rendezvényeket népszerűsítő, korábban tárgyalt reklámplakátok mellett röviden szólnunk kell még Willy Sluijter egy eddig nem említett, már a művész hágai korszakában, az 1920-as évek első felében készült művéről is, melynek

A Kulcsár-féle hágai perzsaszőnyeg-kereskedés reklámplakátja, 1920-as évek eleje

© IADDB

ugyancsak érdekes magyar vonatkozásai vannak. Ez a dekoratív plakát egy hágai perzsaszőnyeg-kereskedést reklámoz, megrendelője pedig, nevéből ítélve szintén magyar lehetett. Mint ahogy egyes holland archívumok anyagából kiderül, a Kulcsár's Perzisch Importhuis tulajdonosa egy bizonyos Kulcsár Márton nevű, a magyarországi Hajdúsámsonban született, zsidó származású üzletemberrel azonosítható, aki a 20. század elején települt Hollandiába, ahol néhány éven belül sikeres kereskedővé vált. Kulcsár Mártonról (1871–1947), illetve egyes családtagjairól is viszonylag sok életrajzi adatot sikerült kideríteni. Tudjuk, hogy Kulcsár, aki korábban már több európai országban, sőt az Egyesült Államokban is szerencsét próbált, 1901-ben a Holland America Line egyik hajójáratával érkezett Hollandiába. Első szőnyegkereskedését a hágai Herenstraaton nyitotta meg, de üzletét már 1908-ban a Noordeinde 11. szám alatt található elegánsabb épületbe költöztette, melynek homlokzatát ő maga alakíttatta át mór stílusban. Az üzlet virágzott, s Kulcsárnak néhány év múlva már Amszterdamban és Rotterdamban is voltak lerakatai. 1915-ben nősült Hágában, feleségétől, Krausz Lenkétől két gyermeke született, Boriska és Teodor, akiket a legjobb iskolákba járatott. Tudjuk például, hogy Boriska az 1920-as évek végén, 30-as évek

elején a hágai Friedrich von Bylantschule növénydeke volt, ahol több idegen nyelvet is magas szinten elsajátított. Akkor még valószínűleg nem is sejtették, hogy néhány évvel később, a náci megszállás idején, nem kis mértékben Boriska tökéletes német nyelvtudásának köszönhetően menekülnek majd meg a deportálástól, s települhetnek át Svájcba. Kulcsár Márton és felesége is túlélte a háborút, Teodort azonban 1944-ben, a blechhammeri haláltáborban meggyilkolták. Willy Sluijter nyilván nem sejtette, hogy a lareni Hotel Hamdorff rendezvényeit vagy a Kulcsár-féle perzsaszőnyeg-kereskedést népszerűsítő 1910-es, 20-as években készített reklámplakátjai kiindulási pontul, illetve inspirációs forrásul szolgálnak majd két Magyarországon szinte teljesen ismeretlen, vagy időközben feledésbe merült, a 20. század első felében Hollandiában komoly karriert befutó személyiség életének és pályafutásának közel száz évvel későbbi rekonstrukciójához.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani M. F. Le Coultre úrnak (Laren) és Nobuko Tani asszonynak (Wassenaar), a Zunki Jóska személyével kapcsolatos hasznos információkért.

Tranzit

BISTRO

.....

AZ ALIBI FILMKLUBBAN
SEGÍTÜNK MEGSZERVEZNI
KEDVENC FILMED VETÍTÉSÉT
A TRANZIT TERASZÁN

HÍVD EL A HAVEROKAT
EGY LAZA,
FILMNÉZŐS ESTÉRE!

PROJEKTOR

VEZETÉK NÉLKÜLI
FEJHALLGATÓ

SÜTI

KÁVÉ

PATTOGATOTT
KUKORICA

SÖR...

TE MELYIK FILMET NÉZNÉD
MEG ÚJRA?

ZELIG?

ÉDES ÉLET?

NAGYÍTÁS?

ZABRISKIE-POINT?

PSYCHÉ?

BETTY BLUE?

PROSPERO KÖNYVEI?

A DOLGOK ÁLLÁSA?

.....

ARTCAFÉ • ÉTTEREM
TERASZ • MOZI